

Križanci

Nada Gaborovič

Dober dan, seveda, dober dan, odgovarja, čeprav ga nisem ne pozdravil ne vprašal prav ničesar. Smešno, še poznam ga ne, ne verjamem, da sem ga že sploh kdaj videl, kar naprej, pravi in samo ob sebi umevno zapahne za menoj vrata. Za trenutek se mi zazdi, da sem v celici, stiska me, duši. Bojim se, da mi bo odpovedalo srce, žal mi je, ker sem se prepustil nekemu neumnemu nagonu, ki me je pripeljal semkaj, v to čudno hišo, rad bi bil nekje, kjer struji zrak in kjer je veliko sonca, pa pesek in bele ploskve voda.

Vidiš, pravi in se nasmiha vase, prav primeren kraj sicer ni, pa bo že moralo biti.

Kraj, razmišljam glasno, on pa me pahne na nizek stol in zmaje z glavo: In v Parizu? Tam je bil šele kraj, kaj! Pa kjerkoli, saj je vseeno. In greš skozi mesta in čez reke, vzdolž nabrežij, mimo sivih, pustih hiš. Sprehodiš se čisto do nekega tako imenovanega konca. Potem se vrneš. Mogoče nimaš moči, da bi se spravil na pot vnovič — zato obtičiš. Moral bi se sprehajati venomer, od enega tečaja do drugega. Poide sapa, kajne?

Mi smo romarsko ljudstvo, pravim onemu in stegnem roko proti njemu, ker bi se ga rad dotaknil. Zadenem ob zoprno hladno in gladko površino ogledala, rahlo utrujen odložim klobuk, hej, pravi in se mi nasmehne, tak klobuk, kaj! Moral bi si omisliti čepico ali kaj takega, pa z nami je že tako, ko si posadimo klobuk in sedi dovolj trdno na laseh, imajo drugod že trdno posajeno kakšno drugo pokrivalo. Na to ni, da bi mislil. Ampak zavoljo tega klobuka — »Ali ste pesnik?« je vprašala in me pogledala nekam navihano.

»Pesnik?« sem se začudil. Le kako ji more priti v glavo takšna misel.

»Ne, pač pa umetnik,« sem rekel, ona pa je začudeno zmajala z glavo in dihnila: »Mislila sem, da so pesniki tudi umetniki.«

»Že,« sem rekel, »toda drugačne vrste.« In potem sva se smejala oba, in nenadoma se je od smeha treslo tudi ogledalo, da sem postal kar lepo jezen in sem mu obrnil hrbet. Pa še vedno je podrhtevalo od zatajevanega in pridušenega veselja.

Dober dan, ga pozdravim šele zdaj in ne počakam na odmev. Začutim neprijeten občutek v ustnih kotih. Stena pred menoj je mrtvo bele barve,

kot crknjena leghornka. Te kokoši! Zmeraj so se hrupno splašile, kadar se je zaprašilo mimo vozilo, in ko so naletele na moje stojalo, so po vsej sili hotele čezenj, namesto da bi se lepo ognile. In Marina je stala z Urbanom in se je neslišno smejala, »umetnik, umetnik,« je ponavljala, kot bi bila uzrla repatico ali sonce, ki se je utrnilo z neba.

»Marina,« sem bil nevoljen, Urban pa je predejal pipo na levo stran čeljusti in oči so se mu pod košatimi obrvmi temno zaiskrile: »Ko bi človek le ostal takšen, tako sočen« in roka s čopičem mi je zastala, ker so me njegove besede oplazile čudno in me navdale z neugodjem. Toda prav tako je rekel in zato se zdaj nehote obrnem od stene in se zazrem spet v bleščečo hladno ploskev, v kateri odsevam in ki v njej vidim poleg svoje podobe druge stene, obložene z navlakom, ki mi je pogoltnila leta. Leta, »kako neki lahko govorite o letih, ko jih nimate veliko čez dvajset, kajne da ne?« se je nagajivo opletala okoli mene Marina in zdelo se mi je, da jadram na najlepši jadrnici čez zeleno travnato morje; ko sem pred sončnim zatonom pospravljaj barve, se me je prvičkrat polotil občutek, da pričenjam gledati stvari drugače, da ni nobena reč ne izoblikovana ne dokončna, postalo me je strah praznote, ki je zazevala vame, kajti nemoč je naraščala, potem pa je prisledla Marina in je vrtela kito med prsti.

»Umetnik, ali so barve takšne, kot jih vidimo, ali niso? Kaj, če so drugačne, modra je rjava in rjava zelena, in zakaj sploh smo jim dali ime tako in ne drugače, rada bi hodila po nebu, toda Urban pravi, da sem neumna, kajti ljudje morajo jemati vse tako, kot je, ne pa brskati tam, kjer ni treba.«

»Zakaj pravi Urban tako?« Pomislil sem, da je Urban nevoljen name, ker vzbujam tako pozornost pri dekletu. Ima posebno pamet, brhka je, toda vedel sem, da mi Urban šteje v zlo, ker se pomenkujem o vsem mogočem, kar dekleta nori, »saj je že tako čisto zmešana, zakaj barvati žito zeleno sivo, če je to sploh žitno polje,« je povedal odločno in iztresel pepel.

»Pusti ga, Urban,« je prosila Marina, »meni se pa zdi, da ima prav, kdo ti je porok, da je vse tako, kot vidiš.« Odšel je ves jezen.

»Ta Urban,« je potožila, ko je prišla v mojo izbo nad skednjem, kjer sem si smel urediti atelje, »razganja ga ob misli, da bi mu kdo solil pamet. Če mi že reže kruh, naj me vsaj pusti pri miru s svojim zidom.«

»Zidom?« sem se mimogrede začudil.

»Kaj niste opazili? Nikamor ne smem. Zazidal me je. Zdelo se mu je, da ste vi ravno pravšnji, ker me boste malo zamotili, me zabavali s svojim čudaštvom in se bom zadovoljila s to stranjo zidu, čez pa me ne bo zamikalo.«

»Pa vas ni?« sem neumno vprašal in se zasmejal kot otroče.

»Naj bi me?«

»Zelo pohitite z odgovorom in to ni dobro,« sem ji požugal.

»Vsaka vrsta žita ne uspeva na vsakih tleh. Urban je s križanjem dosegel uspehe, toda kaj, ko za našo vrsto zemlja ni bila.«

Dvournno se je nasmejala, ko sem rekel: »Vi bi radi, da bi vas vzrejali na drugih tleh, ne?«

Od daleč sem videl Urbana, ki je stal ob reki in morda zrl v daljave. Marina je šla za mojim pogledom in se naslonila na okenski podboj. Pri tem se me je rahlo dotaknila in še malo pozneje sem začutil njeno brado na svoji rami.

»Jaz,« sem opozoril, »nisem Urban, Marina.«

»Zakaj?« se je nasmehnila, vendar ne prepričano in prežarjeno kot doslej, skoro poparjeno je vrtala z brado v mojo ramo.

»Plemenita vrsta marelic uspeva samo ob zidu. Jaz pa ne maram marelic in tudi nisem zid, na katerega se naslanjajo.«

»Vedno manj vas razumem,« je nevoljno stresla z lasmi in sedla na zaboj, na katerem sem imel cunje. »Mislite, da se lahko norčujete, ker ste zelo odrasli in ker nekaj počenjate. Ali sem sama kriva, če moram biti tu in dopuščati, da medlim?«

»Ne vem,« sem se naredil naveličanega, »najbrž sem prestar, da bi razmišljal o tem.«

»Zato je z vami tako, ker si domišljate, da ste v letih. Zame ste komaj nekaj čez dvajset. Umetnik vendar ne more biti nikoli ne star ne postaran, vam pravim.«

»Kdo pa trdi, da sem umetnik? Mogoče sem se ob prihodu šalil, ko sem se postavljaj s takim klobukom, pa sem dejal, da sem umetnik.«

Saj res, zakaj ne nosiš čepice? pravim onemu v ogledalu in si gladim lase. Zejen sem. Vsa ta dolga pot me ni odžejala in zdaj je ravno tako, kot je bilo na začetku. Šel sem vedno le za svojo sledjo in krog je bil zmerom večji, toda nazadnje sem se znašel na izhodišču in sem bil lahko samo potrj.

Gledava drug drugega in se meriva, ocenjujeva od nog do glave.

Prav smešno, pomislim resno, Urban pa je na eno drevo cepil tri sorte in tako je eno deblo dajalo trojne žlahtne sadeže. Ni vsaka vrsta za vsako zemljo, je pojasnila Marina. Trudil sem se, pa se je vsak cepič posušil.

Kaj tedaj?

»Poglejte,« je nežno pripomnila Marina, ko me je spremljala k vodi, da bi mi pomagala pri pranju skodel in srajc, »petkrat trije sedeži. In na drugi strani prav tako. In na tretji dva. Kolikor je bilo cvetov, Nobene prevare, nič tarnanja. Lepo mirno so se zaoblili. Užitek jih bo okusiti.«

Počasi snemam okvire. Od strani se ozrem kdaj pa kdaj v zrcalno podobno. Smešno takole, če sta dva. Že eden je preveč, če je opeharjen. Če je dovolil, da je opeharjen. To je tisto.

»Zakaj uporabljate besede z mrakobnim prizvokom?« se je končno vznemirila in skoraj razhudila Marina, pobrskala z grebljico po žerjavici in njen obraz je zalila jarka, rdeča svetloba žerjavice, ki je najprej siknila milijone isker, potem pa obležala negibna, mrliška.

»Zato,« je pojasnil Urban, »ker je iz take dežele. Tam ljudje nenehno trpijo zaradi nečesa.«

»Ampak zaradi česa?« se je pozanimala in me gledala. »In kakšna dežela je to? Zakaj ne vem nič o njej? Tudi ti, Urban, mi nisi pripovedoval o njej.«

»Vesela dežela,« sem posmehljivo rekel in se nagnil nad žerjavico.

»Sali se,« je turobno pribil Urban.

»Saj si tudi ti prišel iz te dežele,« mu je očitažno pogledala v oči. Skomignil je z rameni.

»Na deblo od tam sem cepil tukajšnje cepiče, razumeš? Ki prenesejo to podnebje, te vetrove, megle, mraze. On pa je priklenjen, zato ne more nikamor. Samo križari po svetovnih morjih, potaplja se in vzdiguje na valovih, odtrgati pa se ne more.«

Ozirala se je od enega do drugega in začela natakati kavo. Videla sva, da smo si daleč vsaksebi, Urban si je napolnil pipo, nenadoma je bil upadel in videti zelo star, Marina je skakala s pogledi od kamina k podstavku s kavo, k pladenjčku, ki sem ga nerodno držal na kolenih, k mojemu obrazu, in kradoma ga je primerjala z Urbanovim. Zmeda in zadrega sta se ji risali v očeh.

»Ne ženi si tega tako silno k srcu. Nekje hudournik odtrga plast zemlje in nanese jo drugam. Toliko vemo. Z drugim se ne spleča beliti si glavo.«

»Urban, ravno to mi pri tebi ni všeč,« je ostro ugovarjala. »Ne želiš drugega, kot biti prilagojen. Meni vsaj je zoprno, kadar slišim tvoj glas, ki modruje o tem.«

Naglo sem spil kavo in pokril skodelico, ko mi je hotela dotočiti.

»Mogoče bom jutri odšel, pustil jesenski dnevi in veter, ki se zaganja čez ravnino, me odbijajo,« sem odločno povedal, da me je celo Urban presenečeno pogledal.

»Mislim sem, da je bil govor o dolgem obisku,« je zamrmral. Marina je prebledela in se naslonila na rešetko kamina, da jo je žar čudno obsijaval.

»Se spominjaš, Urban, ko sva bila skoraj še dečka, nekih počitnic, skoraj že ni več res, kajne, ko sva si razdelila strani neba. Vsak je vzel svojo in šla sva, ker sva vedela, da je zemlja okrogla in se bova nekoč vrnila na isti kraj.«

»Mogoče, in kaj potem?« se je delal malomarnega.

»Lahko noč,« sem voščil, toda Marina mi je zastavila pot in mi sklenila roke okoli vratu.

»Zakaj bežite zdaj, ko bi končno lahko slišala lepo zgodbo. Gotovo je lepa in ganljiva, ne?«

Odtrgal sem njene prste in krenil v izbo, zeblo me je in ogrnil sem se z odejo. Počasi je prišla za mano, Urban se je nekam prihuljeno pokazal na pragu in je kukal k meni.

»Kam pa naj bi šel?« me je končno vprašal kot oče sina potepuha, ki laže, kako imeniten dom ima. In ker sem molčal, je pristavil: »Saj nimaš kam.«

Nimam kam, mislim in zlagam slike na kup v kotu. Eno prislonim tako, da zasloni ogledalo. Zdaj sem sam, samo jaz, onega ni več, da bi se mi posmehoval in rogal. Klobuk zalučam na kup, zdi se mi, da je izgubil svojo dušo, da je navadna mrtva klofeta, odkar je priromal z menoj semkaj, nazaj, na prazni glavi, ki je romanja niso napolnila.

»Pozimi je tu v dvoje neznosno,« je odločno pribila Marina in se me krčevito oklenila. »Pa tudi slik še niste dokončali. Pa tudi knjig ne prebrali. Ali sploh že veste, kako morate slikati in kaj pravzaprav hočete,

kaj? To vas vprašam,« je višala glas in hlastno iskala zatrdila, ki bi me zadržalo tu: »Poleg tega sploh ničesar še niste videli. Zagnali ste se v pozno poletje in zdaj ko je mimo, niste videli ničesar, vse vas še čaka. Urban ima prav: kam pa sploh lahko greste? Kje so stopnice, da bi po njih hodili? Toda morate jih najti,« in je zgrabila klobuk s širokim obodom pa ga v iskreni jezi pohodila.

»Marina,« jo je pokaral Urban, sklonil se je in ga pobral, mi ga ponudil in zmajal z glavo: »Jaz sem se umaknil semkaj, toda ti si hotel zvrtni tisto luknjo na drugo stran sveta. In ko si omagal, si začel pasti mulo.«

Marina je spustila roke in se pričakovaje zazrla v Urbana.

»Toda tako početje nikamor ne vodi. Meni, veš, vsega tega, kar je tebi, ni mar. Toda ti si prepričan, da ti je. Zato moraš sekati naprej, če je zemlja še tako zamrzla. Vseeno, doklej, le odnehati ne smeš. In ne moreš. Vzel si svojo stran neba, lazi po njej. Jaz nisem Slovenec. Jaz sem samo pride-lovalec žita, ki je zloženo v kašči. Vsrkavam vetrove in vonje mahu, ki ga nabiram oktobra za čaj. Ti pa si stopil v vrsto romarjev božjepotnikov, ki vidijo v votivnih podobah odrešitev.«

Marina je pobesila usta, ker ni znala razreševati ugank. Urban pa je govoril naprej: »Nekoč sva vzela vsak svojo romarsko palico, toda jaz sem jo odvrget, ker nočem misliti o tem. Ti si mislil po svoje in si obtičal v jami, ki se počasi sesipa nate in te zatrpava. Šel si križem svet in si se vračal, ponosen na svojo zvestobo. Jaz sem zate niče, lena mrha brez vesti, do vratu zakopana v svoje blato. In kaj potem?«

V grlu me je stiskalo, kokoši so kokodajsale, »mogoče je dihur,« se je spomnil Urban in naju zapustil, kot bi se odčaral. Marina je sedla na posteljo s prekrizanimi rokami.

»Povejte, o čem pravzaprav besedičita,« je nestrpno zahtevala in mi zastavila pot, ko sem hitel zlagati svoje perilo in halje v kovček.

»O čem,« sem mrmral in spet me je premotila, ko je stala tako pred menoj, mlada, neboljena, iskrena, ki se ji še sanjalo ni, kaj preganja mene in zakaj je Urban tako hladen in neprizadet.

Zamahnil sem z roko in jo pri tem oplazil po čelu. Presenečeno se je odmaknila in odsunila moj proseči pogled, pa se pomirila, ko sem potrto dejal: »Nekam moram oditi, da pospravim, Marina. Mogoče je bil tisto nekoč moj dom, v katerem sva pognala z Urbanom iz istega debla. Odlo-mil se je in se cepil na drugo deblo, zraslo v tej pusti zemlji, ki mu prija.« Položil sem zmečkan klobuk na vrh kovčka in porinil ključ v ključavnico.

»Grozna in nerazumljiva človeka sta,« je potrdila sami sebi in sedla na moj slikarski stolček, preden sem ga utegnil zložiti in postaviti h prtlija-gi. Kaj zares morate na vsem lepem od tod? Ne bi tisto tam lahko še malo počakalo? Nič vam ne bo pobegnilo, veste. Toda če odidete, vas ne bo nikoli več nazaj, natanko vem.«

»Zakaj pa naj bi hodil?«

Vrgla je dolge lase na ramena in zvijala pramen, ki je neubogljivo vztrajal na prsih. Pogledal sem po sebi in se zazdel zanikrn bolj ko berač.

»Zakaj?« je oponesla. Zavzeto je sledila mojim mislim. »Urban sploh ni pogнал tu. V resnici se ni prijel, zato sitnari in je čemern. Človeški cepič vaše sorte ni za vsako deblo.«

»Kaj veste vi o tem, Marina?« sem prisluhnil.

Pobožala je s sivimi, mehкими očmi sobico.

»Čedna je, ne? Nikar ne odhajajte. Dokler se ni Urban naselil tu, je bila moja. Spodaj je lepo, pa se vseeno raje zalezem sem; kot v mladih letih. Zatečem se kdaj pa kdaj. Kadar se Urban razleze v praznino in ga kratko malo ni, ker je nekeje drugje. Dobro veste kje.«

»Ne vem,« sem jo surovo odbil, v bojazni, da bi popustil, če bi vztrajala in mi tvezla zgodbo naprej.

Pšenični sveder je obležal na prsih. Rahlo je vztrepetal.

»Sovražim neiskrenost,« je rekla potem. »In Urban ni iskren.«

Primaknila se je k oknu, pogledala na jezerce.

»Čuti vezi in ve, da si jih je nadel sam, pa taji, da bi si jih lahko spet odvzel. Nekakšen prekleto neumen ponos, porojen iz trme. Vseeno je, kdo sem, od kod sem. Šel sem, zakoličil svoj kos in ne maram misliti več na nič. Toda pozablja, da je Urban. Urban je nekaj posebnega. Križanje ne pomeni požlahtnitve, za Urbane ne.«

Prisluhnil sem. Bolj je predirna, kot bi verjel.

»Nekaj tiči za vsem tem. Romarji se vračajo tja, kjer so doma. To je tisto. V krvi jim je in taki ljudje, taki ljudje...« iskala je besede, »imajo posebno znamenje. Ne morejo se ga znebiti, naj še tako zatrjujejo.«

»Ne česnaj,« je mrzlo rekel Urbanov glas. Oba hkrati sva se ozrla, kot bi naju bil zalotil v grehu. Marina je prekrizala roke na prsih in njen profil je bil marmornat. Prvikrat sem opazil gubo okoli ustnic.

»Pojdi, če imaš kam,« je vrgel in sloko telo se mu je v pasu preklalo. V oguljenih kavbojkah je bil zares nekdo drug.

»Imam. Saj veš, da imam.«

»Marnje. Stare čenče. Slepilo. Tvoj dom je na Montmartru, kjer si razobešal svoje packarije. Je na beneških kanalih, pod mostovi, ki se razpenjajo čez mnoge reke. Tam si pustil svojo opravo, svoje stole in mize. Jaz pa sem si izvolil tale sever.«

Govoril je lakirano, toda čutil sem, da se je lak začel lomiti, in kazalo je, kot da se je sam zbal razpok, skozi katere bi udarila mrtva siva barva, zato je skoraj nahrulil Marino: »Kaj stojiš? Saj ne moreš razumeti. Ti imaš ušesa za drugačne besede; kot so najine, besede nekega tako imenovanega naroda s kompleksi.«

»Pusti me, naj slišim,« je zaprosila iskreno.

Sedel je na okensko polico.

»Ne nasedaj ji,« je rekel slovensko. »Domišlja si, da je odkrila mojo ranljivo točko. Grozovito se trudi, ker si umišlja, da me ima rada. Rada pa da me ima zato, ker sem nekaj posebnega. Posebnega! Tele ženske na severu imajo svojevrstno dušo, če lahko tisto neotipljivo kepo v njihovih prsih tako imenujem.«

Nenadoma se je nasmehnil.

»Zal sem kresnil samega sebe po nosu. Ker sta me razkačila. Načel si reči, o katerih sem sklenil že kdaj za zmeraj molčati. Šel sem in konec. Pika. Kaj to mar tebi, Marini, komurkoli?«

»Nisem prišel drezat v ogenj na tvojem ognjišču, Urban,« sem rekel. »Mogoče sem res vsepovsod tam, kjer si me našel razkosanega ti. Toda tako je z menoj. Ti pa nisi jaz, jaz bom pobral te kosce in jih skušal zlepiti, potem pa se bom vrnil in se postavil pred svoje ogledalo. Kadarkoli. Pa se bom. Ti pa si si vtepel v glavo, da si prerezal svojo popkovino in zate ne obstaja več stara stran neba. Toda dobro veš, da ni tako.«

»Ah, kaj res?« se je obrnil k meni in razkril volčje zobe. »Ljubi brat. Skrbeči, medleči, sentimentalni. Šel sem in se odrezal. Natanko tako. In rastem tu, v teh mahovnatih tleh.« Znenada se je s pogledom zalezal vame, ker je opazil, da je Marina zapustila sobo. »Ti je nemara ona kaj namigovala? Zgrešeno, smešno in zoprno. Napačno, popolnoma napačno.«

»Govorila je.«

»Ženska. Z vsemi tipičnimi lastnostmi in napakami.«

»Odtajaj se že, Urban,« sem robato stresel njegovo mrtvo roko.

»Umetnik; bazen, ki čez njegove robove pljuska voda.«

»Zakaj si odšel?«

»To je tu vprašanje,« se je porogal. »Verjameš, In Marini si nasedel, njej z njenimi babjimi pajčevinastimi zapredki, o katerih veruje, da so velike misli, spoznanje, da me pesti trpka žalost, ki mi ne da dihati, ki mi vse bolj zadržuje vrv okoli vratu. Sit sem bil nečesa. Prav. Sit sem bil. Ti zadostuje? Sit brezupnega malega prepirljivosti. Kdo smo. Kaj smo. Ali smo? In če nam preti, kaj potem. Narod na prepihu. Obsojen. Teptan. Ponizevan. Križanci v vseh časih in na vseh koncih. Zato nadarjeni, bujni, toda premalo jedrnat. V nenehni bojazni zase. Ogroženi. Uporni, ko nas tlači okovana peta, požrešni, ko s svobodo ne vemo kaj početi. Kot bi se želeli najesti za tisoč let nazaj; in za naprej, kajti kdo ve, kdo ve... mi smo zmeraj izpostavljeni, moj dragi, nenehno na preži, kaj bo pokukalo izza obzorja. Bolestno mi, ko vendar smo, samo vedeti bi že morali, kje naj ta »smo« zgrabimo, da bomo od tega kaj imeli, da bo pognalo naše klasje in nam dalo moke za vonjav hlebec, ki ga bomo z užitkom prelomili.«

Gledal je skozi mene.

»Ali se moramo res zavedati, da smo, le tedaj, kadar gazijo po nas? Če je tako, potem je vseeno, kdo sem, od kod sem, kam spadam. Potem sem nekdo z neke strani neba. Ki se je ustavil, kjer mu je prijalo, toda daj že, odloži romarsko palico in ne prenašaj je iz rodu v rod, ni nam potrebna, ne nosimo je v procesiji namesto bander. Ko so me gnali pred zid, sem jo zamenjal za hrbtnico, in zakaj bi jo moral spet vzeti v roke? Če vem, da sem, se ne sprašujem neobgljeno, ali sem zares in kako to, da sem, ker se mi zdi čudno, ko ni bilo tako. Kratko malo nisem maral biti to, kar sem bil, pa je bilo vprašanje, ali sem bil, hotel sem dneve s takim vonjem, kot jih diha, ne pa zaviti v megličasto izparino.«

»Kaj ste mu naredili?« je zatarnala Marina. Gotovo se je prihulila za vrati in se je zdaj zbala nenavadnega Urbanovega glasu, kot ga doslej ni poznala.